

PRVA HRVATSKA ETNOGRAFINJA MARA ČOP

SLAVICA ŽURA VRKIĆ

Put Petrića 28a
23000 Zadar

UDK: 821.163.42.09:39] Čop, M.

Pregledni rad

Primljeno: 15.06.2003.

Prihvaćeno: 15.07.2003.

U ovome radu riječ je o Mari Čop hrvatskoj spisateljici i prvoj hrvatskoj etnografinji. U prvome dijelu osvrće se na njezin životopis, a u drugome na njezin književni, publicistički i etnografski rad. Članak ukazuje na njezin angažman i doprinos u gotovo svim onodobnim događajima iz društvenog i kulturnog života srednjoeuropskog i južnoeuropskog prostora, te članstvo u međunarodnim udruženjima.

Ključne riječi: Mara Čop / etnografija / književnost

APERIRE TERRAM GENTIBUS

Mara Čop, hrvatska književnica njemačkog jezika koja je većinu svojih književnih, književno-znanstvenih i publicističkih djela potpisivala "Mara Čop Marlet" i "Marie von Berks", rođena je u Livornu 10. kolovoza 1858. godine. Po ocu je Hrvatica † † otac joj je izdanak poznate trgovačke obitelji iz Karlovca, dok joj majka potječe iz braka Nijemca i Talijanke.

Marini roditelji, Anton Čop (Tschopp) i Maria Anna Eiberger, upoznali su se u Ferrari, gdje je Anton, kao ženijski časnik austrijske vojske, službovao. No, on ubrzo napušta vojnu službu te se s obitelji stalno nastanjuje u Livornu, gdje osniva tvornicu olovaka. Obrazovanju djece, Mare i Antona, roditelji pristupaju s velikom pozornošću. Tako su za podučavanje francuskog jezika angažirali učitelje iz Pariza. Nemiri u Italiji i financijski krah zbog pada vrijednosnih papira i bankrota jedne bečke banke, naveli su Marina oca da se vrati u Hrvatsku. Ovdje je kao privatni inženjer sudjelovao u označavanju pravca i izgradnji željezničkih pruga. Anton Tschopp bio je vijećnik Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu, a za *Narodne novine*, *Zatočnik* i *Agramer Zeitung* pisao je stručne članke o gradnji hrvatsko-slavonskih željeznica, isušivanju Lonjskog polja, razvoju i važnosti brodarstva na Kupu te o problemu osposobljavanja za plovidbu ostalih naših rijeka. Bio je zastupnik kotara Banija u Hrvatskom saboru, kotara Sisak u Saboru i u novom Saboru. Pristaša je politike Narodne stranke, a istakao se i kao jedan od financijskih utemeljitelja Sveučilišta, podupirući član Hrvatskog glazbenog zavoda i jedan od osnivača Društva za poljepšavanje grada Karlovca (*Hrvatski...*, 1993:88).

Mara Āop, koja Āe kao knjiŹevnica i uopĀe kulturna djelatnica djelovati u srednjoeuropskom i juŹnoeuropskom prostoru i druŹiti se s mnogim onodobnim relevantnim djelatnicima druŹtenokulturnoga Źivota, pojavila se u svijetu knjiŹevnosti na poĀetku 80-tih godina u zagrebaĀkim novinama *Agramer Zeitung* i *Agramer Tagblatt*. Godine 1886. udaje se za francuskog odvjetnika Charlesa Lengera Marleta, sina francuskog senatora. Upoznala ga je godine 1885. u BudimpeŹti posredovanjem maĀarskog grofa Jena Zichyja, koji je s obitelji Ferdinanda Lessepsa, graditelja Sueskog kanala, posjetio opĀu drŹavnu izloŹbu (Hermann, 1889:224). VjenĀanje se odrŹalo u Karlovcu 1886. godine. Tom je prigodom karlovaĀki podŹupan Stjepan KovaĀeviĀ, koji je kasnije postao ministrom, zastupao austrijskog nadvojvodu Josipa, vrhovnog zapovjednika maĀarske kraljevske vojske s kojim Āe Maru Āop vezivati dugogodiŹnje prijateljstvo i suradnja. Ona Āe mu 1887. godine u Parizu, gdje je, pored Bruxellesa, Źivjela neko vrijeme sa svojim prvim suprugom, posvetiti zbirku novela pod naslovom *Aus Edelhöfen des Balkan (Iz plemenitaŹkih dvora Balkana)*. Predgovor, Āiji Āe dijelovi biti Āesto citirani, napisao je Leopold Sacher-Masoch.

Mladi braĀni par isprva Źivi u Bruxellesu, a zatim kreĀe u sjevernu Afriku, u francusku koloniju AlŹir, gdje Marlet obnaŹa duŹnost javnog tuŹitelja. U AlŹiru im se raĀa kĀi Josipa, zvana Lilly, koja u treĀoj godini umire od tifusa. Mara i Charles su se rastali. Marlet odlazi u Atenu, gdje Āe nedugo zatim preminuti, a Āopovica se vratila u Hrvatsku.

Godine 1894. Mara Āop se udaje drugi put i to za juŹnoŹtajerskog veleposjednika Huga viteza Berksa, Ālana austrijskog carevinskog vijeĀa. Sa suprugom i sinom boravi izmeĀu Blagovne, imanja kod Źentjura u blizini Celja, i BeĀa. Nakon suprugove smrti Marino se zdravstveno stanje pogorŹalo. Ona napuŹta BeĀ i povlaĀi se iz kazaliŹnog Źivota, a o svemu tome izvjeŹuje u svojim pismima prijateljima i suradnicima. Odlazi u Goriziu, gdje umire u dobi od 52 godine. Skrb za trinaestogodiŹnjeg djeĀaka Huga Berksa preuzima njezin brat, ministarski savjetnik Anton Tschopp.

U Marinu pismu Milanu GrloviĀu, koji je 1887. godine u *Smotri*¹ u dva nastavka objavio poveĀu studiju u povodu objavljivanja njezine spomenute zbirke novela, ona Āe kazati sljedeĀe: "Poznato mi je staro predbacivanje da ne piŹem hrvatski. Tu ja nisam kriva. DoŹla sam u Hrvatsku kad mi je bilo tek osam godina, a majka mi je bila Nijemica. Moj otac, dobri Hrvat, bio je Āesto odsutan i tako sam odgajana njemaĀki. Usprkos tome voljela sam i volim svoju domovinu; poslije sam nauĀila i njezin jezik, ali ja ostajem osuĀena misliti njemaĀki ono Źto, kao prava Slavenka, Źto ustvari i jesam, osjeĀam" (Āop Marlet, 1888).

Mara Āop imat Āe posvuda viŹe sreĀe nego kod kuĀe u Hrvatskoj. Prikazivanje njezine drame *Das Hochzeitslied von Lugos (LugoŹka svatovska pjesma)* u Zagrebu 1892. godine, u prijevodu Adama MandroviĀa, izazvat Āe brojne polemike u novinama i dio publike otvoreno Āe negodovati. Tomu je kriv nedobronamjerna napis lista *Vienac*. Pa

¹ Br. 6: 354-360; br. 7: 425-432.

ipak, Maru Čop Marlet, a nakon udaje za Huga viteza Berksa, Maru pl. Berks, registrirali su svi onodobni njemački biografski, književni i kazališni leksikoni, među njima i leksikon njemačkih pjesnika i prozaista, leksikon ženskih pisaca, leksikon posvećen ženama te mnogi drugi, navodeći je kao autoricu novela, pripovijedaka, drama i romana te putopisa i etnografskih studija. Autori povijesti njemačke književnosti za područje Hrvatske i Slavonije u sastavu Austro-Ugarske Monarhije, Maru Čop svrstat će među ženske predstavnike naturalizma i autorice domaćeg pučkog komada (Castle, 1932-1937:1478, 2021, 1072).

Igrokazi i vesele igre Mare Čop prikazivat će se u Beču, Stuttgartu, Pragu, Brnu, Münchenu, Olomoucu, Ljubljani i drugdje. Ona će početkom 1892. u Graz dovesti dramski prvijenac Ive Vojnovića *Psyche*, potpisujući se kao njegova prevoditeljica i adaptatorica. To je bio ujedno prvi izlazak hrvatskog dramskog komada na inozemne kazališne daske (Žura Vrkić, 1999:19-42).

Uoči prve samostalne izložbe Vlahu Bukovca u Beču za tamošnje će novine Mara Čop napisati umjetnikov životopis. Isti će se tekst naći i u katalozima ove izložbe. Bukovac se sprijateljio s Marom i njezinom obitelji, o čemu svjedoče dva obiteljska portreta nastala na imanju Blagovna, gdje je umjetnik, prema pričanju Marine nevjeste Felicitas, Bukovac boravio ljeti 1904. godine. Portret dječaka Huga Roberta, sina Mare i Huga, nastao je u Beču, u Bukovčevu salonu 1903. godine (Žura Vrkić, 2000:17).

Mara Čop je još 1884. godine napisala studiju o hrvatskom kazalištu i to u firentinskom časopisu *Revue Internationale* te u časopisu *Auf der Höhe*² Leopolda Sachera-Masocha. Pisala je o hrvatskim dramskim piscima, nastanku hrvatskog nacionalnog kazališta, njegovu repertoaru, dramaturzima i glumcima te hrvatskom glazbenom životu. Vatroslava Lisinskog naziva "hrvatskim glazbenim kraljem", dok za Ivana Zajca kaže da je "genijalni kompozitor", ali da "se ne može otrgnuti od dvojakog utjecaja, utjecaja talijanskog obrazovanja i njegove prijemčivosti za uzore iz bečkog glazbenog života" (Čop, 1884). I dok su Lisinski i Livadić svojim glazbenim ostvarenjima, prema mišljenju Mare Čop, "instinktivno obuhvatili hrvatski narodni duh", Zajčeve melodije ostat će "cvijeće bez korijena u srcima hrvatskog naroda" (*ibidem*).

Da se Mara Čop zanimala za politiku dokazuje esej o mađarskom društvu, u kojem je, osim što je ocijenila društvenopolitičko stanje u Mađarskoj, iznijela svoju viziju izlaska iz krize mađarskog društva, nabrojala i okarakterizirala narode koji u toj državi žive. Mara je zanimljivo portretirala Juliusa Andrassyja i Kolomana Tiszu, uspoređujući ih s rijekama Tisom i Dunavom (Čop, 1885).

Mara Čop se okušala i u pisanju libreta. Tako je u Pragu 1902. godine održana praiizvedba opere u jednom činu *Ciganka Đina*, za koju je glazbu napisao Leo Held.

Svestranost ove hrvatske spisateljice njemačkog jezika, kojoj je Leopold Sacher-Masoch prognozirao budućnost jednog Ibsena, Tolstoja i Dostojevskog, vidljiva je i po

² U istom časopisu godinu prije objavit će kraću studiju pod nazivom *Südslawische Frauen* (Žene slavenskog Juga) iz koje će pet godina poslije, točnije 1888. godine, nastati bogato opremljena knjiga sličnog naslova.

njezinu zanimanju za srednjovjekovni život. U arhivima je konzultirala izvore koji govore o životu štajerskih žena, o njihovoj prepisivačkoj djelatnosti u samostanima, o štajerskoj medicini i štajerskim srednjovjekovnim piscima. Opisuje srednjovjekovnu svadbu, odjeću, obuću, ukrase, frizuru i slično, navodeći nazive pojedinih djelova odjeće i ukrasa. Spominje i glazbene instrumente koji su se tada rabili (Āop, 1894).

Za bečki *Burgtheater* pripremala je, i s intendantom uvježbavala, određene scene drame u stihovima *Bogumil*. Źeleći doznati nešto više o životu starih Slavena, izricanju prava, zadrugama, vojvodama, potražila je pomoć i savjet Frana Miklošića. Preko njega je stupila u kontakt s Vatroslavom Jagićem, od kojeg je posuđivala *Archiv für slawische Philologie* (Āop Marlet, 1890). Do prikazivanja *Bogumila* nije došlo; za njemačku je publiku to bila vjerojatno potpuno strana tematika, a nekima je možda zasmetalo i njezino nenjemačko prezime. Osim toga postavljanje te drame bi iziskivalo goleme izdatke, pojedini bi prizori bili teže izvedivi, pa je i to moglo biti razlogom njezina neprikazivanja. Dramu, koja se pojavila samo na papiru, mjesec dana prije smrti, ovaj put kao dramu za čitanje, Mara Āop je poslala izdavačkoj kući *Konegen* u Beču (Źura Vrkić, 2003).

U svojim trima romanima, objavljenim u posljednjim trima godinama života, Mara Āop je nemilosrdno šibala lažni moral austrijskog društva, pokazivala pogrešan odgoj mladih, predrasude vezane uz ženski spol i sl. Iz salonskih razgovora saznajemo, primjerice, nešto o tadašnjim trendovima, a iz opisa života pariških ulica može se zaključiti ponešto o modi. Na drugom će mjestu usporediti Beč i Maribor. Maribor, prema Mari Āop, pruža sliku pravog provincijskog grada.

Što se tiče Āopičina dramskog stvaralaštva, ono legitimira društvo u doba silaska plemićke klase sa scene, moć novca, društvene skandale i korupciju, moralno rasulo i sudar svjetova i civilizacija, pa su i etnografski sadržaji u funkciji motivacije. Komedije obrađuju teme intimnijega kruga (salona, budoara, ureda, slikarskih ateljea i sl.). Likovi su većinom iz viših društvenih slojeva, kao i u kratkoj prozi i romanima, pa otuda dolazi i odgovarajuća ambijentalna topografija.

U cjelokupnu književnom djelu Mara Āop vidljivi su folklorno-etnografski elementi u opisu likova i radnji, što bi se moglo shvatiti njezinom općom značajkom. Pritom je Mara Āop iskoristila osobna i tuđa etnografska istraživanja, svoju izobrazbu te poznavanje više jezika. Zagovaranje vitalnosti, prirodnosti, očuvanja intenzivne veze čovjeka i prirode, što se nalazi u cjelokupnu opusu, može se shvatiti kao njezina šira svjetonazorska odrednica, a to je i danas itekako aktualno.

Mari Āop je stalo da pokaže kulturne modele, instituciju braka i određeni tip (zapadnoeuropskokršćanske) strukture obitelji, etičku dimenziju, ali i na početke sveopće industrijalizacije i moći kapitala.

U brojnim podliscima dotakla je poznate predaje iz različitih dijelova svijeta, dovodeći ih međusobno u vezu. Njezin kozmopolitski i slobodoumni duh zanimalo se za istočnjačko kulturno blago i predaje koje će "ostarjeloj i umornoj Europi" jednog dana dobro doći kao osvježenje (Āop Marlet, 1892a).

Da se zanimala za suvremena književna ostvarenja i moderna strujanja u književnosti dokazuje, među ostalim, činjenica, da je dramatizirala Mauppassantov roman *Pierre et Jean* davši mu naslov *Kukavičja jaja*. Roman *A Rebour* Jorisa-Karla Huysmansa također je preradila u igrokaz u kojem su do izražaja došla najmodernija strujanja u likovnoj umjetnosti, glazbi, književnosti i stilu života.

Tijekom svog života Mara Čop se dopisivala, družila i surađivala s brojnim poznatim imenima, domaćim i stranim, iz svijeta književnosti, znanosti, politike i umjetnosti. Da spomenemo samo neke: Karl Bleibtreu, Juliette Lamber Adam, Leopold Sacher-Masoch, Caroline Bruch-Sinn, Karl Schönfeld, Franjo Bučar, Franjo Kuhač, Josip Juraj Strossmayer, Koloman Tisza, Julius Andrassy, August Trefort, Koloman Bedeković, austrijski nadvojvoda Josef Karl Ludwig von Habsburg i mnogi drugi. Hermann Antal u svom kratkom biografskom članku piše da je književnica osobno poznavala i dopisivala se s mnogim inozemnim državnici, znanstvenicima, književnicima i urednicima časopisa i novinama, pa navodi tadašnjeg brazilskog cara, francuskog predsjednika, belgijskog ministra vanjskih poslova, zatim Sullyja Prudhommea, Emila Zolu, Lecontea de Lislea, Viktora Napoleona, E. L. V de Laveleya, Viktora Bulozu i druge (Hermann, 1889:224).

Pa ipak, najistaknutije mjesto u životu i stvaralaštvu Mare Čop zauzima član vladajuće kuće Habsburg, konjički nadvojvoda Josip. On je bio jedan od urednika edicije *Austrougarska Monarhija u riječi i slici* (*Austro-Ungarische Monarchie in Wort und Bild*), počasni član Mađarske akademije znanosti i počasni doktor budimpeštanskog sveučilišta te Sveučilišta Franje Josipa u Koloszváru (Kultik-Garudo, 1892), a Mari Čop je pomogao oko objavljivanja bogato opremljene i ilustrirane knjige o južnoslavenskim ženama kojima je, vjerojatno na njegov nagovor, pridružila i romsku ženu.

Mara Čop je na francuski jezik prevela nadvojvodin rad o prilagodbi biljaka † † poznato je da je Josip bio botaničar, pa je, među ostalim, sastavio atlas ljekovitog bilja njemačkog pučkog ljekara Sebastiana Kneippa.

Prigodom izvedbe njezine drame *Lugoška svatovska pjesma*, u Zagrebu 1892. godine, "najmađarski nadvojvoda", kako su ga od milja nazivali Mađari, iz zagrebačke joj je cvjećarnice Kalina naručio buket cvijeća i napisao čestitku na romskom jeziku.

Romske su pjesme, naime, sastavni i nerazdvojni dio ove drame koja se s uspjehom izvela na više pozornica diljem Austro-Ugarske Monarhije.

Kao i on † autor gramatike romskog jezika koji je primao Rome na svom imanju u Alcsuthu u Mađarskoj i Mara Čop je pokazivala veliku ljubav i zanimanje za taj nomadski narod, što je rezultiralo učlanjenjem u etnografska društva: *Academie Internationale des Palmiers*, *Gypsy Lore Society* i *Magyar Néprajzi Társaság*.

O radu ovih triju društva Mara Čop je i sama izvještavala za budimpeštanski list *La Revue de l'Orient*.

Najveći dio svojih etnografskih tekstova posvetila je ženama slavenskog juga i afričkim ženama. Pisala je također o poeziji groba (Čop Marlet, 1891) te napojnici u

juĀnih Slavena (Āop Marlet, 1893). U jednoj autobiografskoj crtici s posebnom ljubavlju i divljenjem slika muslimansku dojlju (Āop Marlet, 1892c).

O njezinu talentu za etnografsko slikanje svjedoĀe prije svega napisi niza biografskih leksikona. Āasopis *Über Land und Meer*³ u kratkom biografskom Ālanku o Mari Āop navodi, meĀu ostalim, sljedeĀe: "Źivahnu maštu djevojĀice probudila je najprije priroda Toscanne i divota juĀnog neba". *Narodne novine*,⁴ u povodu spisateljĀine smrti, biljeŹe: "Kad su Āopovi doŹli u Turopolje, probudi se u nje duŹa i ona bi najradije prisluŹkivala o onim priĀama o sjaju i slavi vlasteoskih plemiĀkih kurija, o turopoljskom komesu i o onim Āarobnim danima koji se ne vraĀaju viŹe. Uz to bi sluŹala seoski piev i ono nikad nepresuŹno pripovijedanje o vilama i coprnicama." U istom tonu nastavlja spomenuti njemaĀki Āasopis:⁵ "Sada je Źivot u starom turopoljskom dvorcu, koji je nekoĀ pripadao grofovskom rodu Zrinski, sa svojom romantiĀnoŹu divljih predjela i bogatstvom narodnih predanja juĀnoslavenskog naroda, koje je dijete Źudno prihvaĀalo, izgradio u njoj pjesniĀke predispozicije". *Narodne novine*, *Obzor* i *Savremenik*, kojima nisu bila poznata ostala njezina djela, u nekrolozima iz 1910. godine osvrĀu se samo na novele s hrvatskom tematikom. OdriĀu im umjetniĀku vrijednost, ali upuĀuju na brojne etnografske sadrŹaje u njima.

*Lexikon deutscher Frau der Feder*⁶ o Mari Āop piŹe, meĀu ostalim, i ovo: "Posebnu specijalnost stekla je podrobnim prouĀavanjem ciganskog biĀa, a njezinom peru zahvaljujemo vrijedne priloge o poznavanju tog naroda. Poradi toga ju je englesko druŹstvo *Gypsy Lore Society* imenovalo dopisnim poĀasnim Ālanom, a *Academie Internationale des Palmiers* iz Pariza joj je poslalo Ālansko odliĀje. TakoĀer ju je MaĀarsko etnografsko druŹstvo imenovalo, zbog njezinih karakteristika nomadskog naroda, za svoju izvjestiteljicu."

Lexikon der deutschen Dichter und Prosaisten vom Beginn der 19. Jh. bis zur Gegenwart Franza Brmmera⁷ svjedoĀi o njezinu talentu za etnografsko slikanje, povezujuĀi to s boravkom u Africi i putovanjima po svijetu koja je poduzimala s prvim suprugom C. L. Marletom.

*Lexikon der Frau*⁸ potvrĀuje njezino Ālanstvo u spomenutim etnografskim druŹtvima i istiĀe da u slikanju obiĀaja i sredine pokazuje oŹtro zapaŹanje i moĀ uŹivljavanja.

Dar zapaŹanja i smisao za etnografsko slikanje Mari Āop ne odriĀu ni Hermann Antal ni Milan GrloviĀ ni Ivan Pederin, koji su se uzgredno pozabavili njezinim Źivotom i djelom (Usp. Hermann, 1889, GrloviĀ, 1887 i Pederin, 1978).

³ Sv. 62/1889, str. 1084.

⁴ Br. 130/1910.

⁵ Kao u biljeŹci 1.

⁶ Sv. 1. 1898, str. 99.

⁷ 6. Auflage, Wien 1913, str. 102.

⁸ Sv. 1. 1953, str. 29.

O tome gdje su i kada osnovana spomenuta etnografska društva te druge pojedinosti može se saznati dobrim dijelom iz članaka što ih je o njima napisala Mara Čop.

Dana 15. siječnja 1889. godine Mara Čop Marlet iz Rijeke za list *La Revue de l'Orient*⁹ piše članak pod nazivom "Gypsy Lore Society", u kojem izjavljuje da je već prije godinu dana u Parizu došla na ideju da austrijskog nadvojvodu Josipa, kao vrsnog poznavatelja romskog jezika i folklor, predloži za pokrovitelja spomenutog međunarodnog društva za zaštitu romskog naroda. "Europa, koja već dugo ima društvo za zaštitu životinja, nema niti jedno društvo koje bi štitilo ljude koji sele s jednog kraja zemaljske kugle na drugi" (Čop Marlet, 1889a), stoji u uvodnom djelu teksta. Spisateljicu zaokuplja problem zbog kojeg je potražila pomoć prijatelja princa Caramana Chimaya, belgijskog ministra vanjskih poslova, a to je proganjanje romskog naroda. Ujedno se čudi što napredno 19. stoljeće nije riješilo to pitanje. Rome hvataju i proganjaju, ali ne da bi im se sudilo. Oni se izoliraju i prisiljavaju na postupnu smrt smrzanjem i glađu. Samo je jedna zemlja, a to je Mađarska, pružila prijateljsku ruku ovom narodu bez domovine. Austrijski nadvojvoda, kako nas obavještava autorica, ipak je isprva prihvatio samo obično članstvo, koje će potom prerasti u počasno, te je tako odagnao bojazan spisateljice o sudbini Roma, zauzevši se za njih i uvjerivši je uz to da su Romi veoma snalažljivi i tjelesno otporni. I doista, oni su u međuvremenu napustili granična područja i unutrašnjost država koje im nisu bile naklonjene. Autorica u nastavku spominje da se upravo vratila iz Afrike i da je iznenađena kako se ovo mlado društvo, *Gypsy Lore Society*, ozbiljno latilo posla. Čudi se što je osnovano u Engleskoj, koja je prema njezinu mišljenju tako malo poetična zemlja, i poziva čitatelje da se pridruže velikom djelu ovog društva na prikupljanju univerzalne literature o Romima kako bi se olakšalo u ubrzalo konačno rješenje romskog pitanja.

Journal of the Gypsy Lore Society izvještava o ovom Čopičinu prilogu u budimpeštanskom *La Revue de l'Orient* nazivajući je "tako dobrom odvjetnicom društva".¹⁰ Isti časopis donosi osvrt¹¹ na njezin članak "Cigani među južnim Slavenima" (*Die Zigeuner unter den Südslawen*), objavljen u časopisu *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn*.¹² *Journal* iz časopisa *La Revue de l'Orient* preuzima Marinu crticu o mađarskim Romima u sjevernoj Africi i prevodi je na engleski jezik.

Mara Čop je Rome navodno jednom prigodom pratila čak do njihova tajanstvenog poglavara u srcu Afrike (Hermann, 1889).

U feljtonu pod nazivom "La Societ d ethnographique de Hongroi"¹³ okomljuje se na ne baš pozitivni napis kojim su urednici ovog društva popratili osnivanje Mađarskog

⁹ Br. 9/1889, str. 7-8.

¹⁰ Vol. I, no. 4 (April 1889), p. 244.

¹¹ Vol. I, no. 5 (July 1899), p. 302f.

¹² Br. 3/1887-89, str. 308-311.

¹³ *La Revue de l'Orient*. 7/1889, str. 1.

etnografskog društva (*Magyar Néprajzi Társaság*). Iz članka doznajemo da je Mara Āop druga potpisnica ovog društva. Spominje se i to da predstavnici svakog naroda priloge i izlaganja pišu i na sjednicama društva čitaju na svojim nacionalnim jezicima. "Mađarsko etnografsko društvo nema nikakve političke ciljeve već samo znanstvene" (Āop Marlet, 1889e). "Ono bi bez njih bilo mrtvorođeno dijete. (...) Etnografija, odnosno folklor, općenito uzevši ne služe ni u kom slučaju odnarođivanju. Ona je, nasuprot tome, jedino sredstvo očuvanja, odnosno konzerviranja naroda u njegovoj originalnosti, u nastojanju da istraži narodne običaje, pjesništvo i povijesne spomenike. Ona budi uspavanu dušu naroda koji, krećući se prema budućnosti, zakopava u zaborav svoje lijepe tradicije, najsigurnije bedeme narodnosti" (*ibidem*). U nastavku teksta stoji da je Mađarska akademija ustupila svoje prostorije ovom društvu kojega je djelo "sprega umjetnosti i znanosti" (*ibidem*) i kojega tvorci "slijede svjetle staze zvijezda stajaćica koje zovemo istinom, ljepotom i veličinom" (*ibidem*). Upravo umjetnost i znanost, ističe Mara Āop, trebaju i mogu povezati svijet. Svaki bi narod trebao pred očima drugih naroda podastri svoja kulturna bogatstva i graditi svoje bratimljenje na kulturnim različitostima (*ibidem*).

Magyar Néprajzi Társaság otpočeo je radom 1887. godine, ali je službeno utemeljen dvije godine poslije. Glasilo ovog društva, koje se kao jedno od rijetkih može pohvaliti kontinuiranim djelovanjem, bilo je *Ethnographia*. Iz organograma ovog etnografskog društva¹⁴ vidljivo je da su članovi hrvatskog ogranka bili Ivan Bojničić, Mara Āop Marlet i Friedrich S. Krauss. Pokrovitelj je bio austrijski nadvojvoda Josip, koji je ujedno zastupao Rome i vodio njihovu sekciju.

Zanimljivo je da je knjiga Mare Āop *Südslawische Frauen. Auf Höhen und Tiefen der Balkanländer* (*Južnoslavenske žene. Po brdima i dolima balkanskih zemalja*) 1888. objavljena u Budimpešti, a skraćena verzija izišla je na francuskom jeziku u budimpeštanskoj *La Revue de l'Orient* pod naslovom *Les femmes yougoslaves*.¹⁵ *Képes folioirat*¹⁶ i *Vasárnapi Újság*¹⁷ također prenose ovaj tekst pod naslovom "Dlszlv nk".

U feljtonu pod nazivom "Academie Internationale des Palmiers"¹⁸ Mara Āop će se osvrnuti na treće etnografsko društvo kojem je sjedište u Parizu. Geslo ovog društva, doznajemo, glasi *aperire terram gentibus*. Spominje se graditelj Sueskog kanala Ferdinand Lesseps i njegovo pozivanje na rušenje granica i internacionalizam te u tom smislu dodaje: "Dosta je rasipanja sunčevih zraka. Sunce čovječanstva želi konačno zasjati u svom punom sjaju" (Āop Marlet, 1889b). U nastavku nas spisateljica upoznaje s imenima pokrovitelja ovoga društva. To su brazilski car don Pedro, rumunjska kraljica, tuniski beg, francuski predsjednik, ministri, senatori i veleposlanici. Počasni predsjednici su dva člana Francuske akademije, a jedan od njih je Ferdinand Lesseps, zatim francuski kardinal Lavigne, nadbiskup Alžira i Kartage i drugi. Autorica ovog članka posebno

¹⁴ *Ethnographia* 1/1889, str. 59.

¹⁵ Br. 16/1889, str. 1-2 i br. 17/1889, str. 3-4.

¹⁶ Br. 2/1888, str. 35-39.

¹⁷ Br. 35/1888, str. 445-447.

¹⁸ *La Revue de l'Orient* br 9/1889, str. 1.

ističe Edgara de Selvea, direktora ilustriranog časopisa *Revue exotique* i *L Ere nouvelle*, glasila spomenutog društva. Upravo je on obavijestio Maru Čop da je na sjednici Društva od 15. veljače 1889. imenovana počasnim članom. Diplomu i odličje popratilo je riječima koje Čopova prenosi u svom tekstu na sljedeći način: "Izvolite nam se pridružiti, gospođo", obraća mi se on, "nama, tvorcima mira, razasutim diljem svijeta, koji smo se okupili s ciljem da ostvarimo ideje civilizacije i međunarodnog bratimljenja. Istom poštom šaljem Vam odličje i diplomu", dodavši još vrlo srdačno, "jer Vi ste dostojni tog zadatka da promičete naše djelo u Vašoj simpatičnoj zemlji" (*ibidem*). Mara Čop prenosi tekst diplome i opisuje izgled medalje.

Academie Internationale des Palmiers osnovana je 1880. godine s namjerom da se olakša širenje francuskog jezika i promiču studijska putovanja u daleke zemlje. "Akademija" je publicirala *La Revue des pays trangers et les colonies europennes* s egzotičnim ilustracijama, počevši od 1880., a od kolovoza 1888. do srpnja 1889. ovu je reviju u sebe apsorbirala *Ere (L) nouvelle francaise* pa je izlazila pod nazivom *Ere (L) nouvelle francaise et revue exotique illustre*.¹⁹

Pri pregledu sadržaja *La Revue exotique* i *L Ere nouvelle* nije pronađen niti jedan rad Mare Čop, ali, budući da je kolekcija časopisa nepotpuna, nije isključeno da je u njima objavljivala.

U svojoj bogato opremljenoj knjizi o južnoslavenskim ženama,²⁰ objavljenoj 1888. godine uz pomoć austrijskog nadvojvode Josipa, u uvodnom poglavlju pod nazivom "Stari Slaveni", prenosi mišljenje nekih historiografa, pa kaže da su Slaveni narod sklon prijateljstvu, da su vezani za susjedne narode, da žive jednostavnim životom i da im je sveta dužnost gostoprimstvo. Žena je vjerojatno bila oličenje poštenja i vjernosti. "Moral starih Slavena bio je toliko čist da njima nije bilo teško prihvatiti kršćanstvo" (Čop, 1888c:18-19). Autorica ove knjige u gruboj kori poganskog praznovjerja nalazi trag filozofskog nazora, a u pričama o suđenicama, ženama koje se pojavljuju uz dječju kolijevku, vidi klice fatalizma (*ibidem*:20-21).

Govoreći o južnoslavenskim ženama, a to je ujedno glavni i središnji tekst, Mara Čop prednost daje Hrvatcima, jer je Hrvatica po svojoj povijesti i religiji najbliža zapadnoj kulturi. "Hrvatica se udaje većinom iz ljubavi", što se potkrepljuje jednom narodnom poslovicom (*ibidem*:27) Ona "radi u polju ravnopravno s muškarcima. Uočljiva je po crvenoj marami. Ljeti ona noću, kao i svi drugi, spava na otvorenom" (*ibidem*:28). Opširno govori o običajima, posebno onima vezanim za zaruke i svadbu. Opisuje nošnju, nakit, način češljanja te razlaže o bračnom životu, obvezama bračnih partnera, njihovoj imovini, pa čak i o razvodu braka. Neki pojmovi vezani uz svakodnevni život, odjeću, običaje i sl., donose na hrvatskom jeziku kao i pozdravi, zdravnice, izreke. Idealna predstavnica hrvatske žene je Katarina Zrinski, čije prezime spisateljica piše hrvatskom grafijom (1888c:32).

¹⁹ Godišta 1884-1889 čuvaju se u Bibliotheque nationale de France. Sig. Fol. Z.242.

²⁰ *Suslawische Frauen. Auf Hhen und Tiefen de Balkanlnder*. Budapest: Carl Grill.

Nakon Hrvatske prelazi na Dalmaciju, "njezinu kraljevsku sestru" (1888c:33), pa se o dalmatinskom ųivlju kaųe da su ih "pogodile prve ĉarobne zrake orijentalne romantike i da svakodnevnici daju malo prostora" (*ibidem*).

Među Dalmatinkama je Mari Āop najzanimljivija Bokeljka. U kućici, skrivenoj u sjeni maslina, tom "svojevrsnom svetom cartvu", nalazi se "draųesna ųena" koja je, premda upravlja kućanstvom, ipak "podložna suprug, surovom ratniku koji se lako ne predaje pred njezinom ljepotom" (*ibidem*).

O ljepoti dalmatinskih ųena uopće i o njihovu smislu za poeziju govorilo se od davnina (1888c:36).

Nakon ųto opisuje Crnogorku, na red dolazi Bosanka, muslimanka i kršćanka, obiĉaji vezani za prosidbu i svadbu te braĉni ųivot, opis tjelesnog ustroja, nošnja itd.

Osvrćući se na ųene iz Srbije, autorica ove studije nalazi da su Srbi lijep narod, da je srpski mladić srameųljiv i da su svadbeni obiĉaji veoma sliĉni onima u Hrvata (1888c:45). Odjeća Srpkinja slikovita je i istoĉnjaĉki raskošna (1888c:49). Među Srpkinjama istaknuto mjesto zauzimaju kraljica Milica, najopjevanija ųenska osoba, i slikarica Katarina Ivanoviĉ. Upuĉuje se i na Slobodana Novakoviĉa i njegove *Pjesme o Kosovu* (1888c:50).

Bugarsku ųenu ne resi vanjska već unutarnja ljepota, a njezin je narod strpljiv, radišan, gostoljubiv i proųet dubokim religioznim osjećajima (1888c:51-57).

Slika juųnoslavenskih ųena bila bi, prema mišljenju autorice ove etnografske studije, nepotpuna bez Romkinje, "umjetnog bisera u pravom ųenskom nakitu slavenske zemlje" (1888c:57).

Na kraju ove opseųne studije, koja je opremljena crteųima mađarskog slikara Geoga Vastagha, Mara Āop izraųava nadu u bolja vremena za juųnoslavenske narode, u buđenje nacionalne svijesti, ali i pomirenje zavaĉenih bratskih slavenskih naroda (1888c:64).

U posebnim prilogima saznajemo o ųivotu Bosanke (Āop, 1889), o poeziji groba (Āop, 1891) i napojnici u juųnih Slavena (Āop, 1893), o arapskim dojkinjama (Āop, 1892c), o ųivotu afriĉke domaĉice, pri ĉemu se opisujuju trgovci i njihova roba, organizacija dnevnog posla i donekle izgled obitavališta tipiĉne afriĉke ųene, okoliš i zbivanja na ulici (1889d), zatim prehrambene navike ruskog naroda, pri ĉemu se nabrajaju i opisuju brojna jela i pića koja konzumiraju bogati i siromašni. Spominju se jela i pića koja su zajedniĉka ruskom caru i seljaku. U istoj putopisnoj crtici opisuje se moskovski kolodvorski restoran i kako se jela serviraju i konzumiraju, a svoje mjesto našao je i opis zaleĉene Neve (Āop, 1895b). U kulturnoj skici "Ali" Mara Āop usporeĉuje obiĉaje i nazore o svijetu muslimana i došljaka iz zapadnoeuropskih zemalja. Ono ųto ĉine ovi posljednji, kupanje u moru, gimnasticiranje i sl, a da ne govorimo o odjeći, ųeširima i naĉinu pozdravljanja, arapskom je ųivlju neobiĉno smiješno (Āop, 1892b). Niz feljtona posvećen je ųivotu ųene u srednjem vijeku. Opisuje se nošnja i navode nazivi pojedinih odjevnih predmeta, ukrasa, kopĉi, ukosnica, pojaseva i sliĉno. Opisuje se

mjesto gdje se sklapa brak i svetkuje. Navode se glazbeni instrumenti. Kao izvori navode se spisi srednjovjekovnih historiografa (Čop, 1894).

Važno mjesto Marinog etnografskog interesa zauzimaju žene Afrike. Njih je Mara Čop poznavala jer je živjela nekoliko godina među njima. U časopisu *Wiener Mode* ona je 1891. godine u nekoliko nastavaka objavila studiju pod nazivom *Frauenleben in Afrika (Život žena u Africi)* s ilustracijama nekog poznatog svjetskog putnika.

Na samom početku kaže se da je Muhamedova volja bila da žene ne postavi uz bok muškarcu, već da ih njemu podredi, što nema ništa s ropskim odnosom, kao što se vjeruje (Čop, 1891a). U divljim predjelima Afrike muškarac mora štiti nježniju ženu. To će biti jasno svakom, piše Mara Čop, tko se поблиže upozna s institucijom muslimanskog ljubavnog života u arapskih afričkih plemena. Obiteljskom životu ne nedostaje moralna uzvišenost i strogo pridržavanje propisa. Čak je i poligamnost uredba koja štiti slabiju ženu i poziva se autorica na obrazovanije Arape. U pustinji bi žena podlegla teretu rada, pa dok jedna žena prati gospodara, druga čuva njezino dijete, i obrnuto. Velika je zablude da je muslimanka oštećena ili zapostavljena. U nekom pogledu ona živi bolje od svoje sestre civilizirane Europe, iako, kad uđe u šator, od supruga dobiva samo prostirku na kojoj spava i boravi. "Njezino se bogatstvo sastoji u darovima prirode koju nisu dotaknuli ljudska ruka i ljudski duh. Nitko ne sluti da se ona, pored hrabrog i neustrašivog muškarca, kojeg naziva saharskih lavom, osjeća poput kraljice" (*ibidem* 1:24-25)

Uz muslimanke govori se i o ženama berberskog plemena Kabila, koje živi u brdima u dobro organiziranim demokratskim uređenjima. Kabili su bistri, snalažljivi, lako uče, ali su i koristoljubivi za razliku od Arapa (*ibidem* 6:219).

Arapske Židovke krasi ljepota i gracioznost pokreta (*ibidem* 6:219).

Maurka živi u kući niskih vrata u kojoj je mramorom popločeno predvorje koje dijeli nekoliko obitelji (Čop, 1891a 6:220). Maurke liječe djecu drukčije nego ostali civilizirani svijet, a zdravlje čuvaju i razne hamajlije koje se nose oko vrata. Djevojčine hamajlije često nose natpis "Vi ste poput ruža. I kad se uberu ostaje miris" (*ibidem*).

Dojenje djeteta važan je čin, a dojilja se gotovo ubraja u rodbinu. Za dojenje djeteta Arapkinja od supruga može tražiti plaću (*ibidem*).

U studiji se iznosi još mnoštvo zanimljivih detalja, a arapski brak autorica smatra "određenom vrstom serioznog ugovora, poslovnog čina koji se odvija pred kadijom" (Čop, 1891a 10:367). Muškarac je ženi dužan dati sobu i prostirku, odnosno ležaj. Više se od toga dopušta, ali manje ne. Suprug je taj koji brine o hrani, a u bogatijih se hrana nabavlja unaprijed (*ibidem*).

Kod Kabila, u njihovu komunističko-demokratskom uređenju, stvar je drukčija. Mladenci ne brinu o svojoj budućoj imovini. Općina im pomaže u gradnji kuće tako što svaka obitelj daje po kamen i balvan te vreće s hranom (Čop, 1891a 6:219). Bogati Arapin daruje ženi košaru s kozmetikom, crnilo za obrve i slično. Dva puta godišnje žena

ima pravo na kompletnu odjeću, ali ne smije zahtijevati da odjeća bude preskupa (*ibidem* 10:367).

U studiji se govori o bračnim nesuglasticama i raskidu braka, pa se navode izreke koje imaju nedvosmisleno značenje. "Kamenom ću te pogoditi u zatiljak" znači otprilike "Slobodna si, ne želim ti više biti gospodar" (*ibidem* 10:368).

I na kraju ovog članka, kojemu je bila namjera pružiti tek najosnovnije bio-bibliografske podatke o Mari Āop jer je ona hrvatskoj kulturnoj javnosti bila gotovo nepoznata, i skicizno predstaviti njezine aktivnosti na području etnografije, kaŹimo i to da je ona svoje tekstove proizvodila u okviru opće atmosfere svoga vremena i kulturološkog europskog horizonta te da je, kao spisateljica velike erudicije, teŹila knjiŹevnom univerzalnošću obuhvatiti sav raspon europske knjiŹevne tradicije, pa u tom smislu moŹemo i razumijeti njezino iznimno veliko zanimanje i orijentaciju prema etnografskim sadrŹajima.

LITERATURA I IZVORI

A MAGYARORSZÁGI NĒPRAJZI TÁRSASÁG SZERVEZETE (1889): *Ethnographia*, 1, str. 59.

BRMMER, Franz (1913): *Lexikon der deutschen Dichter und Prosaisten vom Beginn des 19. Jh. bis zur Gegenwart*. 6. Auflage. Wien, str. 102.

CASTLE, Eduard (ur.) (1931-1937): *Deutsch-Österreichische Literaturgeschichte*. Bd. 4. Carl Fromme Verlag, Wien, str. 1478, 2021, 1072.

ĀOP MARLET, Mara (1883): *Südslawische Frauen, Auf der Höhe* 1, str. 427-440; 3, str. 209-222.

ĀOP MARLET, Mara (1884): *Le theatre national en Croatie, Revue International* 6.

ĀOP MARLET, Mara (1884): *Das kroatische Nationaltheater, Auf der Höhe* 3, str. 406-415.

ĀOP MARLET, Mara (1885): *Die ungarische Gesellschaft, Deutsche Rundschau* 45.

ĀOP MARLET, Mara (1887): *Aus den Edelhöfen des Balkan. Novellen*. Verlag von Albert Unflad, Leipzig.

ĀOP MARLET, Mara (1888): *A délszláv nk, Képes folyóirat* 2, str. 35-39.

ĀOP MARLET, Mara (1888): *A délszláv nk, Vasárnapi Újság* 35, str. 445-447.

ĀOP MARLET, Mara (1888): *Südslawische Frauen. Auf Höhen und Tiefen der Balkanländer*. Carl Grill, Budapest.

ĀOP MARLET, Mara (1887-1889): *Die Zigeuner unter den Südslawen, Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn* 3, str. 308-311.

ĀOP MARLET, Mara (1889): *Gypsy Lore Society, La Revue de l'Orient* 9, str. 7-8.

ČOP MARLET, Mara (1889): Academie Internationale des Palmiers, *La Revue de l'Orient* 9, str. 1.

ČOP MARLET, Mara (1889): Biela vila, *Über Land und Meer* 14-26, str. 642.

ČOP MARLET, Mara (1889): Hausfrauenleben in Afrika, *Über Land und Meer* 61, str. 505.

ČOP MARLET, Mara (1889): La Societ d ethnographique de Hongrie, *La Revue de l'Orient* 7, str. 1.

ČOP MARLET, Mara (1889): Les femmes yougo-slaves, *La Revue de l'Orient* 16, str. 1-2; 17, str. 3-4.

ČOP MARLET, Mara (1889): Die Bosnierin, *Über Land und Meer* 892.

ČOP MARLET, Mara (1890): A Hungarian Gypsy in Northern Africa, *Journal of the Gypsy Lore Society* 2 (2), str. 120.

ČOP MARLET, Mara (1891): Frauenleben in Afrika, *Wiener Mode* 1, str. 24-25; 6, str. 293-294; 8, str. 219-220; 10, str. 367-368.

ČOP MARLET, Mara (1891): Die Poesie des Grabes bei den Südslawen, *Laibacher Zeitung* 27, str. 205-206.

ČOP MARLET, Mara (1892): Phantasie, *Agramer Tagblatt* 25 i 29 (*Beilage*).

ČOP MARLET, Mara (1892): Ali, *Agramer Tagblatt* 171, str. 1-2.

ČOP MARLET, Mara (1892): Arabische Nounous, *Agramer Tagblatt* 203, str. 1-3.

ČOP MARLET, Mara (1892): Der Bogumile, *Die Dioskuren* 21, str. 177-213.

ČOP MARLET, Mara (1892): *Das Hochzeit von Lugos*. Eirich Verlag, Wien.

ČOP MARLET, Mara (1893): Das Trinkgeld bei den Südslawen, *Laibacher Zeitung* 113, str. 975-976.

ČOP MARLET, Mara (1894): Steiermarks Frauen im Mittelalter, *Wiener Abendpost* 267, str. 5-6.

ČOP MARLET, Mara (1895): Altsteierische Heilkunde, *Wiener Abendpost* 31, str. 5-6.

ČOP MARLET, Mara (1895): Russische Kochkunst, *Agramer Tagblatt. Beilage zur Nr. 120*.

ČOP MARLET, Mara (1895): *Muschelkinder. Schauspiel in vier Akten. Nach einem Roman von Guy de Maupassant*. Cilli: D. Hribar.

ČOP MARLET, Mara (1895): Klosterleben der Frauen im mittelalterlichen Steiermark, *Grazer Zeitung* 120, str. 1-3.

ČOP MARLET, Mara (1896): Altsteierische Schriftstellerinnen, *Grazer Zeitung* 27, str. 1-3.

DEUTSCH-ÖSTERREICHISCHE LITERATURLEXIKON (1931-1937): ur. E. Castle. Carl Fromme, Wien, str. 1072, 1478, 2021.

GRLOVIĆ, Milan (1887): Mara Čop Lenger Marlet, *Smotra* 6, str. 354-360; 7, str. 425-432.

HERMANN, Antal (1889): Āop Marlet Mara, *Vasárnapi Újság* 14, str. 224.

HRVATSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON (1993): Sv. 1. Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb, str. 88.

KULTIK-GARUDO, I. E. (1982): Zur 150. Wiederkehr des Geburtstags von Josef Habsburg, dem verkannten grossen Romani-Forscher, U: *Anzeiger der phil.-historischen Klasse der österreichischen Akademie der Wissenschaft*. Österreichische Akademie der Wissenschaft, Wien, 119, str. 157-174.

LEXIKON DER FRAU (1953): Band 1, str. 29.

LEXIKON DEUTSCHER FRAU DER FEDER (1898): ur. Sophie Pataky. Sv. 1. Wien, str. 99.

NEŠTO O SPISATELJICI MARI ĀOP MARLETOVOJ (1892): *Vienac* 4, str. 768.

PEDERIN, Ivan (1978): Naši pisci na njemačkom jeziku u doba realizma, *Forum* 415, str. 847-851

ÜBER LAND UND MEER (1889): Band 62, str. 1084.

ŽURA VRKIĆ, Slavica (1999): Vojnovićeva Psyche u Grazu 1892, *Dubrovnik* 3, str. 19-42.

ŽURA VRKIĆ, Slavica (2000): Na aukciji u bečkom Dorotheumu prodane nedavno otkrivene Bukovčeve slike, *Vjesnik* 6. srpnja 2000., str. 17.

ŽURA VRKIĆ, Slavica (2003): *Život i književno djelo Mare Āop*. Magistarski rad. Sveučilište u Zagrebu. Filozofski fakultet, Zagreb.

Pisma

Pismo Milanu Grloviću iz Karlovca od 2. kolovoza 1884. Āuva se u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu. Sig. R 4419 b.

Pismo Milanu Grloviću iz Alžira od 1. kolovoza 1887. NSK 4419 b.

Pisma Franu Miklošiću iz Karlovca i Beča iz 1890. Āuvaju se u *Österreichische Nationalbibliothek* u Beču. Sig. *Autograph*. 136/71-1, 71-2, 71-3 i 71-4.

THE FIRST CROATIAN FEMALE ETHNOGRAPHER MARA ĀOP MARLET

Summary

Mara Āop was born in Livorno, Italy, on August 10th 1858. She used to sign her literary works and other publications either as "Mara Āop Marlet" or "Marie von Berks". To her father Anton Tschopp, an Austrian officer and an engineer later on, originating from a well known merchant family in Karlovac, are being attributed certain contributions in the economic and cultural development of Croatia. Mara's mother, German by origin, born in Mainz, was first met by her father in Ferrara.

In 1886 Mara Čop got married to a French lawyer Charles Lenger Marlet, son of a French senator. With her husband Mara moved to Bruselles, then to North Africa, Algeria. Their marriage lasted for a short time, even their daughter died soon. Mara Čop returned to Croatia. In 1894 she got married again, this time to Hugo Berks, a Slovene landowner and member of the Austrian Imperial council. Thereafter Mara Čop, her husband and their son mainly lived at their two landed properties, either in the South Styria (near Celje) or in Vienna. After her husband's death Mara Čop herself was in poor health and she moved to Gorizia where she died in 1910.

She entered the world of literature with her short stories on Croatian themes. As she was less proficient in Croatian she wrote in German. Also she translated her German texts into French. In 1892 she translated and adapted "Psyche" by Ivo Vojnović for the theatre in Graz. At the end of the same year her "Lugoška svatovska pjesma" ("Wedding song from Lugos") was put on the stage in Zagreb. Unfortunately *Vienac* was not in favour of the play, but her plays were well received in Vienna, Prague, Brno, Olomouc, Stuttgart, Munchen, Ljubljana and elsewhere. Being interested in other writers works Mara Čop dramatized "Pierre et Jean" by G. De Maupassant and "A Rebours" by Joris-Karl Huysmanns. While dealing with the loss of power of aristocracy, corruption and conflicts between the old and new in her dramas, in her novels, written in her closing years, she wrote about false morality, inadequate education of the youth and alienation of the nature.

Mara Čop wrote about Hungarian society showing her interest and comprehension for the political issues. She was equally well as a writer and ethnographer being the member of several ethnographic societies such as: Acadmie Internationale des Palmiers (founded in Paris in 1880), Gypsy Lore Society (founded in London in 1888) and Magyar Néprajzi Társaság (founded in Budapest in 1889).

Numerous literary lexicons pointed out Mara Čop's talent for the ethnographic description. She was particularly interested in the south Slav women, the African ones and the Romanies, writing about them in her ethnographic studies. Even her literary works reflect the folkloristic and ethnographic elements giving the author herself, among those writing in German, such general features. With due respect she described in details the national costumes of those women, the wedding costumes and ceremonies, as well as their married lives. While dealing with women Mara Čop also spoke about men, and of course about those peoples in general. Concerning the Muslim nuptial customs she tried to be well informed and build up her own attitudes.

This Croatian *femme savante* represented a well bred, informed and accepted lady in various circles where she could meet professionals of her time such as scientists, politicians, writers, musicians, painters, theatre artists, journalists, and others. Among the domicile names there are J.J. Strossmayer, J.E. Tomić, F. Bučar, V. Bukovac, V. Jagić, while among the foreign ones we find E. Zola, Leconte de Lille, Sully Prudhome, Karl Bleibtreu, Leopold Sacher-Masoch, Juliette Adam, French president Grevy, Belgian

foreign affairs minister Chimay, Brazilian Imperor, Austrain Grand Duke Joseph an many more.

Keywords: Mara Āop / ethnography / literature